

ОБЩЕСТВЕНИЯТ КОМИТЕТ ЗА ЗАЩИТА НА РУСЕ

Преди десет години България, в лицето на Тодор Живков и обкръжението му, се беше запънала пред Горбачовата перестройка, чиято цел беше да надене човешка маска на социализма. Като видяха, че с добро не става, КГБ и съветската резидентура у нас приведоха в действие „революционен“ план.

За целта особено удобна и подходяща се оказа трагедията на русенци, методично обгазявани от химическите заводи в Гюргево няколко години. Факт е, обаче, че през лятото и есента на 1987 г. обгазяванията бяха взели чудовищни размери, честотата им беше убийствена.

Помъдрели от наученото през последните години за задкулисието на съветските „гласност и перестройка“, можем да се запитаме какво е било участието на съветските агенти у нас и в Румъния в тази масирана акция. Още повече като си спомним как КГБ организира коледната революция от 1989 г. в Букурещ и убийството на Чаушеску. Като си спомним, че сякаш по поръчка точно по времето на най-големите обгазявания, в Русе се намира екип от документалисти – снимат потресаващия филм „Дишай“.

Разсекретените протоколи и решения на политбюро и секретариата на ЦК на БКП помагат да се ориентираме поне в някои от отговорите, подтикват ни към размисъл и желание да прогледаме. Благодарение на съдействието на Централния държавен архив разполагаме с протокол „А“ № 118 от заседанието на секретариата на ЦК на БКП от 10 и 11 март 1988 г., когато се обсъжда прожекцията на филма „Дишай“ в Клуба на кинодейците на 8 март 1988 г. и учредяването на обществения комитет за защита на Русе. Поради огромния му обем ще публикуваме само части от документа.

На заседанието присъстват Гриша Филипов, Йордан Йотов, Милко Балев, Чудомир Александров, Димитър Станишев, Емил Христов и Стоян Михайлов. Чудомир Александров обяснява, че са се събрали заради постъпилата в ЦК информация за учредяването на комитета, но по-важното – да се изясни *„защо никъде – нито в Централния комитет, нито в други официални органи, нямаше*

информация за това мероприятие“. Другарят Живков поръчал да се изясни този въпрос в секретариата и да се помисли какво да се направи. Димитър Стоянов като министър на вътрешните работи излага подробно историята на събитието въз основа на оперативната информация, събрана по случая. Още в началото той уточнява, че работата е започнала в Единния център по философия и социология при БАН и „по инициатива на подпредседателя, ст.н.с. Стефан Гайтанджиев“. МВР подало сигнал в отдел „Идеологическа политика“ на ЦК, „за да се извърши съответната профилактика“. Препоръчано било другарите от центъра да не се занимават с тези работи, „те обаче пак са се събирали“. Следва описание на събранието в Клуба на кинодейците, кои са присъствали, кой влиза в ръководството на новосформирания комитет. Димитър Стоянов подчертава, че: „В интерес на истината трябва да кажем, че не са допуснати антиправителствени и антипартийни изказвания“. Било настоявано да има „гласност“, затова Д. Стоянов предлага да се даде „много по-широка гласност на цялата наша политика по екологическия проблем. Да се съобщят резултатите и от Белградската среща. Ние станаме инициатори на много идеи, които се възприеха от балканските страни. Това са практически неща, които ние трябва да обявим и разгласим много широко“.

„ЧУДОМИР АЛЕКСАНДРОВ: Какво казва Нешка Робева?

ДИМИТЪР СТОЯНОВ: Аз разговарях с нея много внимателно, тя е наш служител. От разговора останах с впечатление, че тя и голяма част от участниците на събранието са далеч от това, което прави Централният комитет, от усилията на правителството. Аз ѝ разказах подробно за инициативите, които са приети в това отношение...

ГРИША ФИЛИПОВ: Трябва да кажа, че филмът, който е проектиран, е подготвен от екип начело с Жиров и е от миналата година (1987 г. – бел.м.). Снимачният колектив е командирован, бил е дълго време в Русе. Организацията е започнала отдавна и е била целенасочена. За случая с Варамезова. На 7 март във в. „Правда“ (sic! На следващия ден, 8 март, е прожекцията в Клуба на кинодейците! – бел.м.) излезе статия „Сърцето на майката“ от кореспондента на в. „Правда“ в София... Мисля, че правилно ще бъде да поискаме този комитет да бъде ликвидиран и разпуснат. Инициаторите, които организираха това събрание и разгръщат тази дейност, а за това говори идването на екипа и на 8 март, и сега в Русе, е, че те действат много активно. Ние трябва да потърсим партийна и служебна отговорност...“

Ако не бяха толкова тъпи вкаменелостите от ЦК, младите лъвчета, втурнали се по поръка на Горбачов и на КГБ да издърпат килимчето изпод краката им, нямаше да се окичат с ореола на дисиденти, на демократи, на борци против комунистическата диктатура. Нямаше да бъдат герои и да обсебят властта в интерес на преустройващата се в капиталистическа класа червена номенклатура.

А ето какво е направил другарят Стоян Михайлов:

„В нашия отдел в края на миналата седмица се получиха сведения, че някои млади философи Гайтанджиев и Смоленов, които са най-активните, имат намерение да правят събрание на профкомитета в института, на което да вземат отношение по проблемите в Русе... Моят първи заместник веднага свиква едно съвещание с партийния секретар от Философския институт, присъства и ген. Силянов от Държавна сигурност и се разбират как да действат. Целта е на всяка цена да се предотврати сформирването на този комитет. Решава се предварително да се говори с младите философи, които са в инициативната група... Беше проверено какво са направили другарите Кирилов и Стефан Ангелов от учрежденския партийен комитет на БАН по този въпрос. Те са викали другарите Гайтанджиев и Смоленов, разговаряли са с двамата и те са дали обещание, че няма да се формира комитет. Това ги е успокоило...“

След като разменят реплики какво е направено и какво не, особено по разгласяване на мерките, свързани с екологичните проблеми в Русе, Стоян Михайлов отново взема думата и предлага информации за положението там да се дават в средствата за масово осведомяване редовно, а не да се мълчи, защото *„по повод на Русе в нашия живот се появяват някои други неща, които нямат пряка връзка с обстановката в Русе. Неслучайно и тук се появяват имената на другарите, които Димитър Стоянов цитира, които се проявяват по един друг начин. Ако вземем Желев, Дърева или Николай Генчев, които на 19 февруари в същия салон са организирали събрание... В дадения случай тяхното участие тук не е продиктувано да се реши русенският проблем, а е продиктувано от това да бъдат в центъра на общественото мнение. Да придобият допълнителна популярност, да станат герои. Познавам добре Жельо Желев и смятам, че той е готов на всичко, само и само да бъде в центъра на общественото мнение и да бъде герой“*.

На 11 март партийният синедрион привиква учредителите и ръководителите на обществения комитет за защита на Русе. Ето какво казват някои от поканените за събеседване:

„НЕШКА РОБЕВА: Трябва да призная, че не зная как са били организирани нещата преди това, аз отидох да видя филма за Русе. Но съвсем не останах с впечатление, че събранието е импровизирано и всички останали, мисля, имаха това чувство. Нещата бяха подготвени... В интерес на истината трябва да кажа, че имаше опити за провокации, но организаторите категорично се постаряха да ги прекъснат.

СВЕТЛИН РУСЕВ: В интерес на истината трябва да ви кажа, че имаше известни опити за провокации. Но те бяха парирани от водещия събранието... Той прочете и мерките на правителството, които са взети до момента.

АТАНАСОВ: Събранието беше ръководено от Гайтанджиев. Той запозна публиката и обясни, че мнение за филма не е необходимо да споделят, не са се събрали за това... Беше дадена думата на една другарка от Русе, която се казва Варимезова. Тя разказа за обстановката в Русе доста емоционално. След това говори още една жена от Русе и прочете едно стихотворение, доста слабичко. Следващият, който се изказа, беше Ивайло Трифонов от Софийския университет, асистент по физика. Той трябваше да прочете предложението за ръководство и устав. Малко преди него спонтанно думата взе проф. Цветан Бончев, той е радионинженер, който апелира към малко по-широки цели на тази формация, имайки предвид радиационната обстановка в миналото, замърсяването на почвата от торове и т.н. Гайтанджиев отби разширяването на целите, като каза, че това не е тяхна задача. Трябва да ви кажа, че Гайтанджиев овладя събранието и успя да неутрализира някои провокационни въпроси и предложения. Беше казано, че комитетът се надява, че ще възтържествува социалистическият хуманизъм. Някой предложи да се запише, че ще възтържествува справедливостта, но това не беше прието...

ЧУДОМИР АЛЕКСАНДРОВ: И никой не попита, никой не се интересува какво е мнението на държавните, обществените и партийните органи.

АТАНАСОВ: Хората се обосноваха с това, че прекалено много се забавя решаването на проблемите в Русе. Смоленов каза, че обществеността трябва да направи крачка напред и да даде гръб на нашите органи и те да поставят по-остро проблемите пред румънциите... Гайтанджиев много добре се оправяше с неприятните моменти по време на събранието... Не ми е ясна технологията за събирането

на тези толкова много хора. Те са канени специално, по телефона или лично. Единственото, което можеше да се приеме като критика, е това, че хората казваха, че мерките, които се вземат, се забавят извънредно много. Това беше червената нишка на всички изказвания.

ИВАЙЛО ТРИФОНОВ: Смятал съм и продължавам да смятам, че моята роля като комунист е всячески ние да оглавяваме тези движения, а да не ги оставяме на самотек... Преди събранието уточнихме това, което се предложи за управителен съвет и неговите членове. Другарят Петко Симеонов беше казал, че просто ще помисли и ще ни каже. После каза, че е излишно да бъде включен.

ЧУДОМИР АЛЕКСАНДРОВ: Защо не включихте Гайтанджиев в листата?

ИВАЙЛО ТРИФОНОВ: Той не пожела.

ЕМИЛ ХРИСТОВ: Защо другарят Гайтанджиев не пожела да влезе? Все пак той е активен член.

ИВАЙЛО ТРИФОНОВ: Когато бяхме при Петко Симеонов и обсъждахме тези документи – това не е тайна, защото никога не ми е минавало през ума, че вършим нещо нелегално, а като човек от Физическия факултет, който е реагирал по един или друг начин, просто мога да помогна – при обсъждането се предложи Гайтанджиев, но той каза: „Моля, не ме включвайте“. Какви са му съображенията – аз не знам... За мен стои въпросът: как да излезем ние, комунистите, които сме в този управителен съвет... Може би се подведохме от това, че нашето висше ръководство има нужда от такава дандания сред обществеността, за да видят румънските другари, че трябва да се вземат мерки...

ХРИСТО СМОЛЕНОВ: Аз в 1981 г., когато Ярузелски дойде на власт, бях в Полша. Искам да знаете това нещо. И всичко не само, че ми е ясно, но имам представа от целия този процес, зная как трябва да се оглавява едно движение, за да не бъде то изопачено, да не бъде обърнато против партийните и държавните интереси. Искях само да обясня, че ние сме оглавили и не допуснахме изопачаване и извращаване... Изрично исках да кажа, че наистина съм бил предупреден, че партийният секретар смята това за нещо, което не трябва да стане. Аз съм вършил всичко на своя отговорност. В този смисъл убеждението на всички е било, че доказват на народните маси, че комунистите, с оглед на концепцията за новия тип ръководна роля на партията, действат и овладяват положението, овладяват интелигенцията...“

Когато в Народното събрание беше огласено, че ХРИСТО СМОЛЕНОВ е агент на Държавна сигурност, той патетично заяви, че ако бъдели разсекретени стенограмите от заседанието на секретариата на ЦК на БКП, когато са ги викали един по един, и се публикуват, ще се види какъв борец е бил. Да! Срещу онези кретени от ЦК, които са си въобразили, че могат да се опрат на Горбачов и КГБ.

В. „Демокрация“, 5 март 1998 г.

Post scriptum

Току-що е свършила втората планьорка (първата е в 11 часа, а главната – в 14 часа). Редакцията все още се помещава в сградата на СДС на ул. „Раковски“ № 134. Седя във фойето на втория етаж с чаша кафе в ръката, фотьойлът е разположен точно срещу отворената врата на кабинета на главния редактор. Виждам профила на секретарката Нели, която разчиства бюрото си. Напрегнатият работен ден започва сега. Откъм стълбището се задава фигура на мъж, но отдалече не го разпознавам. Когато приближава, виждам навъсеното лице на Христо Смоленов. Пита секретарката за главния. Тя отвръща, че е тук. Влиза в кабинета на Атанас Свиленов и затваря вратата след себе си. След малко излиза и казва: „Заповядайте!“, а когато вратата хлопва зад гърба му, идва при мен и прошепва: „Смоленов! Излез, да не би Наско да те извика“. Вдигам рамене и казвам, че няма защо да се крия. Не съм излъгала, не съм откраднала, нищо лошо не съм направила. Чакам. След десетина минути във фойето излизат двамата. Седя кротко във фотьойла. Наско ме вижда, но продължава изречението, което дочух още преди да се появят навън: „Авторката е в пълното си право да напише това, което е написала. Тя цитира документи от архива. Оспорвате документите ли?“ Смоленов: „Искам да говоря с нея, искам да я накарам да напише опровержение! Не може така да ме клевети!“ Свиленов му отговаря: „Няма я в редакцията, тя е по задачи, но ще ѝ кажа какво искате. Не вярвам обаче да го направи“. Сигнали са стълбището. Христо Смоленов изчезва. Наско идва при мен: „Нали чу какво иска? Нарочно не му казах, че си тук, за да не става скандал“.

Нито аз се извиних на „обидения“ Хр. Смоленов, нито пък Свиленов пусна негово опровержение на документите, които вестникът беше публикувал.